

POSUDEK OPONENTA HABILITAČNÍ PRÁCE

Masarykova univerzita

Uchazeč

Habilitační práce

Oponent

**Pracoviště oponenta,
institute**

Mgr. Mária Bačíková, PhD.

*Family as a context for healthy and risky development in
adolescence*

doc. Mgr. Peter Babinčák, Ph.D.

Prešovská univerzita v Prešově, Filozofická fakulta,
Institút psychologie

Posudok habilitačnej práce Mgr. Márie Bačíkovej, PhD. s názvom „Family as a context for healthy and risky development in adolescence“

Posudzovaná habilitačná práca je tvorená súborom 10 publikovaných štúdií so zameraním na rodinné prostredie, rodinné procesy a ich predpokladané dôsledky na zdravie a rizikové správanie adolescentov. Text je doplnený komentárom v rozsahu cca 45 strán pozostávajúcim z teoretického úvodu, predstavenia jednotlivých štúdií vybraných pre túto habilitačnú prácu a všeobecnú diskusiu, ktorá prepája jednotlivé štúdie.

Výber štúdií pozostáva zo 4 prác publikovaných v karentovaných časopisoch, 1 štúdie publikovanej v neimpaktovanom časopise, 1 štúdie v recenzovanom zborníku z vedeckej konferencie a 4 kapitol v domácich monografiách. Keďže všetky práce prešli príslušným recenzným konaním, v tomto posudku nebudú formulované pripomienky k jednotlivým štúdiám, ale skôr k predloženej habilitačnej práci ako celku. Z autorkinho výberu by som chcel vyzdvihnúť štúdiu 2 publikovanú v renomovanom časopise profilujúcom sa v oblasti spadajúcej do problematiky habilitačnej práce, ktorá získala aj primeraný citačný ohlas. Do autorkinho výberu sa popri tom nevošli ďalšie 3 jej najcitovanejšie štúdie.

Rozsah a zameranie práce ponúka mnoho možných tém pre akademickú diskusiu. V tomto posudku by som sa chcel dotknúť niektorých z nich s tým, že prezentované pripomienky a úvahy majú byť podnetom pre diskusiu, nie kritikou práce samotnej.

A./ Pojem rodinné procesy definovaný v štúdiu 1 ako spoločné pomenovanie rozličných aspektov interakcie adolescent–rodič, ktoré nie vždy reflektuje procesuálny aspekt – je pomerne všeobecný a vzbudzuje viac nejasností než porozumenia; navodzuje dojem, že ním možno takmer ľubovoľne narábať. Autorka s daným pojmom však v jednotlivých štúdiách pracovala konzistentne. Pravdepodobne rôzne rodinné procesy nadobúdajú odlišnú významnosť v jednotlivých vývinových obdobiach dieťaťa pre dieťa samotné i pre rodinu. Ktoré z rodinných procesov majú podľa autorky najzávažnejší dopad v období adolescence na zdravý vývoj adolescenta/ky a na druhej strane na rodinu a ostatných jej členov?

B./ V štúdiu 1 je zároveň formulované zistenie, že v „dobre fungujúcich rodinách“ sú zmeny v rodinných procesoch súvisiace s nástupom obdobia adolescence a ich negatívne dôsledky na adolescenta miernejšie resp. dočasné. Otázkou je, ako čo najpresnejšie definovať dobre fungujúcu rodinu? Táto otázka zároveň otvára zaujímavú oblasť skúmania funkčných a nefunkčných rodín. Čo považuje autorka za dobre fungujúcu rodinu a ako možno zmysluplne takúto premennú vo výskume merať?

C./ Štruktúra rodiny je v sociálno-vedných výskumoch často prehliadanou premennou, resp. je často zisťovaná zjednodušene. Viacero psychologických teórií pojednáva o tom, ako napr. veľkosť rodiny, počet súrodencov či poradie narodenia vplyva na dieťa v rodine a na výchovné prostredie v rodine. Autorka zakomponovala štruktúru rodiny do 4. prezentovaného výskumu, avšak zvolila pomerne „hrubé“ hodnotenie štruktúry rodiny, kde tri štvrtiny vzorky vytvorili majoritnú kategóriu, ktorú však z hľadiska štruktúry rodiny nemožno považovať za homogénnu kategóriu. Aj pri takomto zjednodušenom hodnotení bola štruktúra rodiny najsilnejším prediktorom rizikového správania. Vyslovene sa preto ponúka pre ďalšie detailnejšie analýzy. Pomerne jednoducho možno do štatistických modelov zahrnúť napríklad premenné ako poradie narodenia, počet súrodencov či veľkosť rodiny. Aké ďalšie premenné charakterizujúce štruktúru rodiny by bolo možné zohľadniť, aby bol pojem štruktúra rodiny pojmom obsahovo bohatším?

D./ Pri interpretácii výskumných zistení je často užitočné nahliadať na rodinu ako na komplexný systém vzťahov vzájomného pôsobenia, kde sa jednotlivé prvky systému navzájom ovplyvňujú. V takejto optike možno napríklad prepojenie zvýšenej rodičovskej kontroly a rizikového či problémového správania vidieť nielen ako reakciu adolescenta na výchovné pôsobenie rodiča, ale aj ako adaptáciu rodiča v oblasti výchovy na problémové správanie adolescenta. Prípadne aj ako kumulovanie neadekvátnych reakcií rodiča i dieťaťa súvisiacich s nejakým problémom v rodine.

E./ Dáta v jednotlivých výskumoch boli prevažne získavané len od adolescentov, čo je konzistentné s väčšinou obdobných výskumov (autorka sa tejto problematike venuje napríklad v Diskusii v štúdiu 5). Takto dizajnované výskumy teda nie sú primárne o rodine, ale o percepcii rodiny a rodinných procesov adolescentami. Zakomponovanie perspektívy rodičov je vhodným doplnením (napr. štúdia 6 a ďalšie), avšak stále to neumožňuje vnímať rodinu ako celok, ale len ako niektoré jej jednotlivé časti. Stretla sa autorka s alternatívou, ktorá by umožnila skúmať nielen jednotlivcov ale aj rodiny ako celok, analyzovať dáta vnútri rodín ale aj medzi rodinami navzájom?

F./ V záverečnej Diskusii autorka uvažuje o kultúrnych špecifikách súvisiacich s rodinným prostredím na Slovensku, pričom využíva rámec individualistických a kolektivistických hodnôt. Je dobré dodať, že špecifik slovenského prostredia v porovnaní napríklad so severoamerickým či škandinávskym prostredím je viac. Môžeme uvažovať o tom, ako napríklad náboženský kontext vplýva na to, ako rodinné procesy pôsobia na zdravie a rizikové správanie adolescentov?

G./ Všeobecným nedostatkom „veľkých“ zberov dát je časté zjednodušovanie merania psychologických premenných využívajúc malý počet položiek alebo jedno-položkové dotazovania na pomerne komplexné fenomény. Podobne to platí pre dichotomizovanie viacúrovňových premenných pre účely ich zaradenia do testovaných modelov. Niektoré z týchto skutočností by bolo možné nájsť aj v autorkiných štúdiách. Takéto kvantitatívne šetrenia by bolo prospešné doplniť o kvalitatívny výskum. Ten by pravdepodobne vhodne podčiarkol výskumné zistenia a dal im bohatší interpretatívny rozmer.

Autorka v predloženej habilitačnej práci prezentovala ucelené dielo pozostávajúce z niekoľkých výskumných štúdií s monotematickým zameraním, v ktorom sa ozrkadľuje jej viacročné úsilie v oblasti skúmania rodiny so špecifickým zameraním na adolescentov. **Z formálneho i obsahového hľadiska práca spĺňa nároky požadované pre tento typ prác a Mgr. Márii Bačíkovej, PhD. odporúčam po úspešnej obhajobe udeliť titul docent.**

V Prešove, 15.3.2021

doc. Mgr. Peter Babinčák, PhD.